

РОЛЬ ДУХОВНОЇ ВЛАСНОСТІ У СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ СУСПІЛЬСТВА

Жулин О.В., кандидат економічних наук

Постановка проблеми. Сьогодні у світі спостерігаються економічні і фінансові кризи, проте їх першопрчиною є криза духовного розвитку суспільства. Духовність є одним із найважливіших показників розвитку особистості, а особистість в свою чергу є рушійною силою економіки, тому духовність є міцним фундаментом розвиненої економіки. Особистість, яка володіє духовними цінностями стає на вищу сходинку, бо духовність забезпечує людині гармонійне співіснування з оточуючим світом і, як правило, достойне життя. Ми живемо у час надвиробництва матеріальних благ, надмірної кількості ідей, проте спостерігаємо відчуження моральних якостей від матеріальних. Така криза сучасної особистості, з якої складається суспільство, що творить соціально-економічне середовище потребує нової моделі мислення і життєдіяльності. Сьогодні часто вживають поняття “духовність”, проте воно за собою практично нічого не несе. Адже духовна власність особистості створюється у результаті практичної діяльності і є особливою формою відображення ідеальної об’єктивної взаємодії зі світом на основі сукупності життєсмилових цінностей. Великі творіння (собори, пам’ятки архітектури, культурні надбання) створені геніями завдяки висоті духу і одержимості вірою у Вищу силу. ХХ ст. стало століттям індустріального прориву, який кардинально змінив життєдіяльність людини, яка відчула себе всемогутньою. Держави продовжували реалізовували політику руйнування духовної культури, адже людина, що слабка вірою і духом концентрує свою увагу на примітивному бездуховному матеріалізмі, що сприяє розвитку економіки споживання, яка забезпечує постійні прибутки надбагатим виробникам товарів і послуг. Згідно з проведеними дослідженнями в Україні населення близько 60 % своїх доходів витрачають на споживання, що говорить про низькі можливості витратити зароблені кошти на власний розвиток, культуру, відпочинок та ін. Наприклад, жителі країн Євросоюзу витрачають на харчування не більше 20% від бюджету родини. Як сказала Л.Костенко: “Крах цінностей починається з узаконеного грабунку і заперечення Бога”.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний вклад у розробку проблем духовності внесли такі дослідники: Л. П. Буєва, В. С. Барулін, О. І. Зеліченко, А. Д. Косічев, В. І. Ксенофонов, В. А. Лекторський, Г. В. Платонов, Н.В. Караульна, Н.О. Татаренко та ін. Потрібно відзначити, що істотний внесок у дослідження основ людської духовності мають праці західних вчених: А. Бергсона, В. Дільтейя, Е. Гуссерля, Ж.-П. Сартра, М. Хайдеггера, К. Ясперса, Х. Г. Гадамера, А. Тойнбі, К. Поппера, Х. Ортегу-і-Гассета, М. Ф. Реймерса, К. Гомана, Ф.-Х. Кауфмана, В. Кербера, П. Ульріха, Ф. Фукуяма, Е.Остром. Серед вітчизняних наукових робіт варто виділити розробки М. І. Туган-Барановського, який досліджував проблеми економічного етикету. Ці дослідження пов’язані з прагненням подолати протистояння ідеального і матеріального та з пошуками виходу із загальної духовної кризи, що вразила сучасну цивілізацію. Нині виникає необхідність дослідження взаємозв’язку духовного розвитку особистості і його впливу на соціально-економічний розвиток суспільства.

Метою роботи є розкриття особливостей духовності як специфічного феномену економіки і її впливу на рівень соціально-економічного розвитку суспільства.

Основний матеріал дослідження. Досвід минулого століття показує, що в часи духовної руйнації, владу в державі увінчують активісти з низьким рівнем духовного розвитку. Нині пропагується готовність на все ради наживи і переступ усіх законів моралі. Реформування може початись лише зі зміною верхівки влади на порядних, добрих і чесних людей. Але питання, чи виховало суспільство таких людей? Чи духовно багата інтелігенція народу? Людська незалежність починається з права власності і в першу чергу, духовної власності, оскільки власність на матеріальні речі та предмети, є духовним продовженням особистості в цих речах, або перенесенням її ідеальної сутності на ці речі. До об’єктів духовної власності належать всі продукти духовного виробництва (результати наукової і творчої діяльності, освіта, сукупність моральних якостей індивіда, підприємництво та ін.), в основі якого лежить переважно інтелектуальна праця.

Сучасні стратегії розвитку економіки абсолютно не відповідають безпечному розвитку суспільства. Індивіди не бачать сенсу економічного життя, а суспільство перестало відчувати себе єдиним цілим, що вибудовує себе, удосконалює, пишається собою і вірить в успіх, не орієнтує себе і наступні покоління на духовні і матеріальні цінності. Нині відкинуті традиційні етичні і моральні норми як у

соціальному, так і в економічному житті суспільства, а популярності набули прагматизм і корисливість, що руйнує суспільство і його економічне життя. Вернадський В.І. [1] сказав, що фундаментальною константою ноосфери є моральність. Сьогодні особистість отримує низькопробну масову інформацію, яка руйнує світогляд людини, перешкоджає критичному сприйняттю соціально-економічної дійсності, вбиває в ній бажання творити і бути економічно активним. Сучасна інституціоналізована економіка, що передбачає участь великої кількості посередників, які в опосередкованій формі пов'язані один з одним, сприяє відкиненню моральних зобов'язань. Така духовна ситуація формує підприємця, який прагне отримання надприбутків, а забуває про економічний і соціальний розвиток персональний, бізнесовий і суспільний, та їх гармонізацію. Це призводить до розшарування суспільства і його занепаду. Крім того, нині популярною стала неприйнятна для зростаючої економіки течія – фрірайдерство (від англ. free rider – неплатник, безбілетник), яка передбачає безкоштовне використання суспільних благ за рахунок інших людей. Фрірайдерство є феноменом прямої залежності добробуту усіх від мудрості і порядності меншості.

Одним із методів повернення суспільства до духовності є дотримання основних засад християнства, яке може стати міцним фундаментом моральності у соціальні, економічні та інших сферах життя, що доводить історія нашого народу. У 1113 році Великим Князем Київським став князь Володимир Мономах, який написав духовний заповіт своїм сучасникам – «Повчання» [2], який актуальний і нині. Маючи багато спокус життя був мудрим керівником держави і будував управління державою на християнських принципах. Він вчив пам'ятати про убогих і слабих, поважати старших і менших, не думати про накопичення багатства та скарбів, застерігав від клятвopушення і неправди, гордині, а особливо від обману, лінощів, п'янства і блуду. Християнин, гуманіст і державник XII століття Володимир Мономах розумів, що саме працею смердів, холопів, ремісників наповнюється княжа скарбниця, тому послаблював відсоткове ярмо. За часів його правління був досягнутий економічний розвиток, соціальний мир і бурхливий культурний розвиток. Навіть радянський вчений Реймерс М.Ф. [9], що вивчав проблеми біоекономіки, підкреслював, що у суспільстві, яке хоче вижити і успішно розвиватись, особливо в економічному плані, кожна людина повинна знати і виконувати десять біблійних заповідей. Проте без суто раціональних економічних дій не було б великих досягнень наукового прогресу. Американський філософ та економіст Ф. Фукуяма стверджує, що певні соціальні чесноти сприяють досягненню суспільного блага.

Нині основним об'єктом власності вже починає виступати інтелектуальна і духовна власність, а не об'єкти і продукти виробництва. Це пов'язано зі зміною домінуючого об'єкта власності у суспільстві через заміну індустріального періоду розвитку суспільства інтелектуально-інформаційним. Авер'янов А., Афанасьєв В., Садовський В. стверджують, що духовність є відкритою динамічною системою множини елементів, що знаходяться у постійній взаємодії між собою і з біологічним та соціокультурним довкіллям. Однак неможна відкидати матеріальної власності, бо економіка складається із двох рівнозначних сфер – духовного і матеріального виробництва, а основним завданням державної політики є їх гармонізація. Оскільки матеріальна власність є продовженням духовної власності, то пропонуємо структуру цінностей ідеального суспільства, де на першому рівні знаходиться ідеально духовний світ, на другому – предметно-практична духовна діяльність, яка сприяє формуванню третього рівня – матеріального світу, рис.1.

Сьогодні духовне виробництво є складовою матеріального виробництва, проте в перспективі може отримати статус самостійної галузі економіки. Перетворення духовної і інтелектуальної власності у панівну сферу економіки призведе до широкої демократизації відносин власності, бо призведе до заохочення у сферу інтелектуальної і творчої праці нових учасників із різних соціальних прошарків населення.

Духовність особистості складається з багатьох складових, які знаходяться у постійній взаємодії: потребово-ціннісна, поведінково-вчинкова, інтелектуально-пізнавальна, почуттєво-емоційна, гуманістична, естетична, вольова. Потребово-ціннісна складова охоплює духовні потреби особистості та її ціннісні орієнтації, які проявляються як небайдужість людини до навколишнього світу. Поведінково-вчинкова складова включає духовну поведінку і вчинки, а саме головне духовний саморозвиток. Інтелектуально-пізнавальна складова визначається інтелектуальними властивостями особи. Почуттєво-емоційна складова духовності показує розвиток емоційної і духовної сфери людини. Гуманістична складова проявляється у повазі до внутрішнього світу іншої людини і усього живого. Естетична складова віддзеркалює почуття естетичного задоволення від сприйняття навколишньої дійсності. Вольова складова характеризується якостями сили волі особи і мотивами вольових дій. У кожній особі можуть домінувати окремі складові духовності. Варто зазначити, що духовність є динамічним процесом, тобто діяльністю особи, бо усі практичні дії включають у себе весь

спектр духовного самовизначення. Духовність особистості формує її духовні і навіть матеріальні блага.

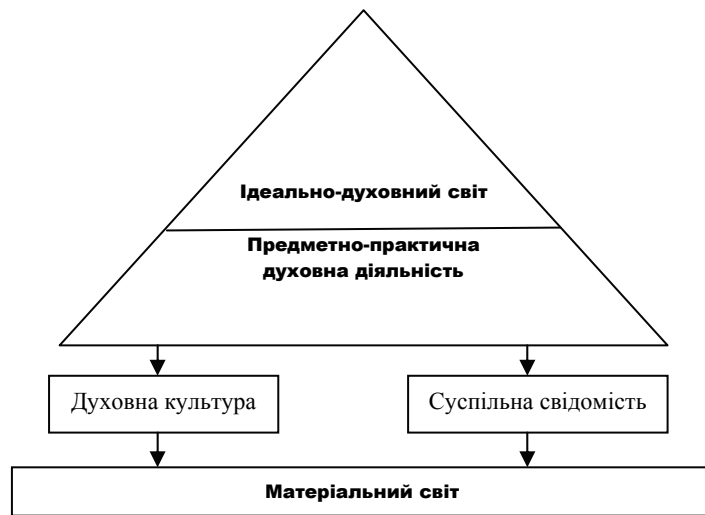

Рисунок 1. – Структура цінностей ідеального суспільства

Формування духовної власності суспільства цілком залежить від рівня духовності окремої особистості. Чим вищий її рівень, тим вища якість і направленість буття, а відповідно вищий рівень соціально-економічного розвитку суспільства, рис.2. Саме духовний потенціал суспільства визначає соціальну, економічну, технологічну, екологічну, інтелектуальну, інформаційну і політичну спрямованість і якість його життя. За допомогою духовних чинників можна балансувати будь-які інтереси різних соціальних груп у суспільстві.

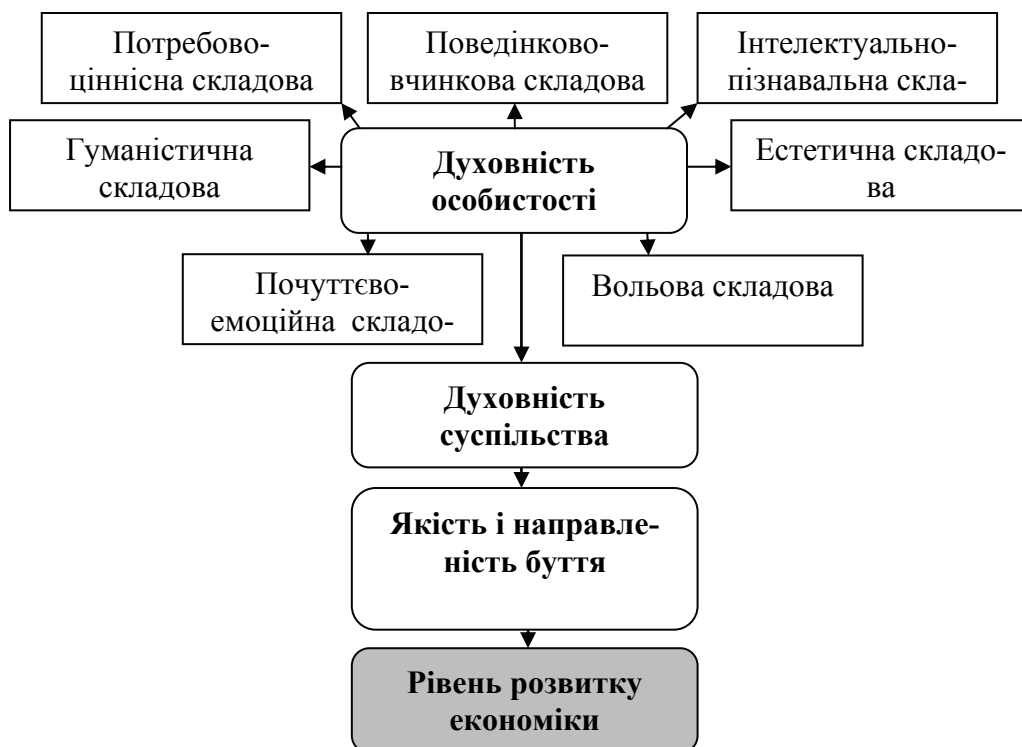

Рисунок 2. – Взаємозв'язок духовно-ціннісного простору та економіки

Тільки баланс інтересів і духовних цінностей різних соціальних груп населення будь-якої країни є запорукою стабільного і гармонійного соціально-економічного розвитку суспільства. Духовність є функціональним механізмом, що сприяє вирішенню соціально-економічних проблем, адже суб'єкти господарювання набувають додаткові можливості для найбільш успішної діяльності. Деякі прогреси-

вні бізнесмени встановлюють на своїх підприємствах кодекси моралі, норми і правила поведінки, що обов'язкові до виконання усіма працівниками та ефективно впливають на господарську діяльність. Держава повинна вибудовувати соціальну ринкову економіку зі справедливим розподілом матеріальних благ між усіма громадянами для забезпечення гідного життя кожного. Прикладом соціальної ринкової економіки є країни Скандинавії, Австрії, Бельгії, Німеччини. Стабільного розвитку економіки досягають ті країни, що проводять активну соціальну політику, прагнучи досягнути більш справедливого і рівномірного розподілу багатства у суспільстві, незалежно від виду його власності. Трансформація людської свідомості сприятиме трансформації економіки.

Для впровадження інновацій в економіці необхідний належний рівень розвитку суспільного економічного менталітету та інтелекту, який нині значно деформований. Основними причинами цього є суперечливі трансформаційні процеси в економіці, проведення сумнівних реформ, надмірна тінізація економіки та прагнення інших країн контролювати економіку країни. Економічний менталітет українців було виснажено за часів Радянського союзу, проте не знищено. Українці завжди володіли підприємницькими здібностями, які базувались на християнських законах. Тому одним із завдань державної економічної політики є відродження суспільного економічного менталітету нації, що сприятиме розквіту економіки в цілому. Однак все більше сумнівною є необхідність безмежного економічного зростання, яке не гармонізує у суспільстві взаємовідносини, а формує суспільство споживання.

Висновки і пропозиції. Результати дослідження показують, що духовність є всеохоплюючим поняттям, яке неможливо розглядати окремо від матеріальних категорій, оскільки саме духовність є спонукальним важелем до діяльності особи, зокрема і до економічної. Релігійні, моральні та етичні цінності, що притаманні певному суспільству, протягом тривалого часу здатні формувати певні духовні орієнтири, які можуть істотно вдосконалювати різні організаційні форми економічного життя. Заходами щодо розвитку і формування духовної власності особистості може стати поширення і утвердження у масовій суспільній свідомості високих моральних цінностей, популяризація соціально активної і духовно багатой особистості, пропаганда національної духовної спадщини, сприяння духовно-моральному розвитку населення, попередження поширенню антиморальної інформації через засоби масової інформації та допомога найуразливішим категоріям громадян.

Перспективами подальших розробок може бути структуризація духовної власності та розроблення методології її аналізу, дослідження економічного механізму розвитку духовного потенціалу суспільства.

ПЕРЕЛІК ПОСИЛАНЬ

1. Вернадский В.И. Научная мысль как планетное явление / Вернадский В.И.; отв. ред. А.Л. Яншин. – М.: Наука, 1991. – 270 с.
2. Володимир Мономах. Літопис Руський. Поучення / Володимир Мономах. Режим доступу: <http://litopys.org.ua/litop/lit27.htm>. – Заголовок з екрана.
3. Караульна Н. В. Сутність духовності та її роль в особистому бутті / Караульна Н. В. // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія: Філософія. Політологія. – Вип. 27. – Київ, 1998. – С. 26 – 28.
4. Лупандин И. В. Аристотелевская космология и Фома Аквинский / Лупандин И. В. // Вопросы истории естествознания и техники. – 1989. – № 2. – С. 64 – 73.
5. Маритен Ж. Величие и нищета метафизики / Маритен Ж.; отв. ред. и сост. Р. А. Гальцева; пер. с фр. В. П. Гайдамака. – М.: РОССПЭН, 2004. – (Книга света).
6. Маценко Ж. М. Духовність: феномен психології та об'єкт виховання / Маценко Ж. М. – К.: Освіта України, 2010. – 100 с.
7. Мацько Л.І., Мацько О.М. Риторика / Мацько Л.І., Мацько О.М.; Навч. посіб. – 2-ге вид., – К.: Вища шк., 2006. – 311 с.
8. Попов В. Ю. Український господарський менталітет: сутність і трансформації: Автореф. дис... канд. філос. наук: 09.00.03 / В.Ю. Попов; Ін-т філософії ім. Г.С.Сковороди НАН України. – К., 2000. – 17 с. – укр.
9. Реймерс Н. Ф. Надежды на выживание человечества. Концептуальная экология / Реймерс Н. Ф. – М.: «Россия молодая», 1992. – 365 с.
10. Стоян А.В. Экология духа в социальной и экономической сфере: параллель проблем безопасности жизнедеятельности и богословия / Стоян А.В. // Мат-лы науч.-практ. конф. "Экология и безопасность жизнедеятельности: инновационные процессы в науке, технологиях и образовании". – Макеевка: МЭГИ. – 2001. – С. 7 – 11.

11. Татаренко Н.О. Економічний націоналізм як методологічна основа мобілізаційної моделі розвитку / Татаренко Н.О. // Економіка України. – 2003. – № 9.
12. Хайек Ф. А. Дорога к рабству / Хайек Ф. А. – М.: Новое издательство, 2005. – 264 с.
13. Честертон Г. Святой Фома Аквинский / Честертон Г. – М., 1991.
14. Ясперс К. Философия. Книга первая / Ясперс К.; пер. с нем. А. К. Судакова. – М.: Канон+РООИ «Реабилитация», 2012. – 384 с.

РЕФЕРАТ

Жулин О.В. Роль духовної власності у соціально-економічному розвитку суспільства. / Ольга Володимирівна Жулин // Вісник НТУ. – К.: НТУ. – 2012. – Вип. 26.

У статті визначено, що духовна власність відіграє основоположну роль у соціально-економічному розвитку суспільства.

Об'єкт дослідження – духовна власність та її вплив на формування розвиненої економіки.

Нині відкинуті традиційні етичні і моральні норми як у соціальному, так і в економічному житті суспільства, а популярності набули прагматизм і корисливість, що руйнує суспільство і його економічне життя. Духовна власність особистості створюється у результаті практичної діяльності і є особливою формою відображення ідеальної об'єктивної взаємодії зі світом на основі сукупності життєсмыслових цінностей. Оскільки матеріальна власність, являється продовженням духовної власності, то пропонується структура цінностей ідеального суспільства, де на першому рівні знаходиться ідеально духовний світ, на другому – предметно-практична духовна діяльність, яка сприяє формуванню третього рівня – матеріального світу. Духовність особистості формує її духовні і навіть матеріальні блага. Формування духовної власності суспільства цілком залежить від рівня духовності окремої особистості. Чим вищий її рівень тим вища якість і направленість буття, а відповідно вищий рівень соціально-економічного розвитку суспільства. Саме духовний потенціал суспільства визначає соціальну, економічну, технологічну, екологічну, інтелектуальну, інформаційну і політичну спрямованість і якість його життя. За допомогою духовних чинників можна балансувати будь-які інтереси різних соціальних груп у суспільстві.

Результати статті можуть бути використані при формуванні державної програми соціального і економічного розвитку.

Перспективи подальших розробок – структуризація духовної власності та розроблення методології її аналізу, дослідження економічного механізму розвитку духовної власності.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: ДУХОВНІСТЬ, ДУХОВНА ВЛАСНІСТЬ, МАТЕРІАЛЬНИЙ СВІТ, СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК, СУСПІЛЬСТВО.

ABSTRACT

Zhulyn O.V. The role of intellectual property in social and economic development of society. / Olga Volodymyrivna Zhulyn // Visnyk NTU. – K.: NTU. – 2012. – Vol. 26.

The article states that the spiritual property plays a fundamental role in the socio-economic development of society.

The object of study – the spiritual property and its impact on the formation of a developed economy. Today rejected the traditional ethical and moral standards in social and economic life in society and popularity of pragmatism and greed that destroys society and its economic lives. Religious identity property created as a result of practice and is a special form of display ideal objective interaction with the world on the basis of aggregate meaning of life values. Since the material property is a continuation of intellectual property, the proposed structure of an ideal society values, where the first level is the perfect spiritual world, the second – subject and practical spiritual activity that contributes to the third level – the material world. Spirituality individual forms of spiritual and even material possessions. Formation of intellectual property society is entirely dependent on the level of individual spirituality. The higher the level the higher the quality and direction of life, and therefore a higher level of socio-economic development of society. That spiritual potential society defines social, economic, technological, environmental, environmentally friendly, intellectual, and political orientation information and the quality of his life. With spiritual factors can balance any interests of different social groups in society.

The results of the article can be used in the formation of the state program of social and economic development.

Prospects for further development – structuring of intellectual property and the development methodology of the analysis, the study of the economic mechanism of development of intellectual property.

KEY WORDS: SPIRITUALITY, SPIRITUAL PROPERTY, MATERIAL WORLD, SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT SOCIETY.

РЕФЕРАТ

Жулын О.В. Роль духовной собственности в социально-экономическом развитии общества. / Ольга Владимировна Жулын // Вестник НТУ. – К.: НТУ. – 2012. – Вып. 26.

В статье определено, что духовная собственность играет основополагающую роль в социально-экономическом развитии общества.

Объект исследования – духовная собственность и ее влияние на формирование развитой экономики.

Сейчас отвергнуты традиционные этические и моральные нормы как в социальном, так и в экономической жизни общества, а популярность приобрели прагматизм и корысть, что разрушает общество и его экономическую жизнь. Духовная собственность личности создается в результате практической деятельности и является особой формой отражения идеальной объективной взаимодействия с миром на основе совокупности жизнесмысловых ценностей. Поскольку материальная собственность, является продолжением духовной собственности, то предлагается структура ценностей идеального общества, где на первом уровне находится идеально духовный мир, на втором – предметно-практическая духовная деятельность, которая способствует формированию третьего уровня – материального мира. Духовность личности формирует ее духовные и даже материальные блага. Формирование духовной собственности общества целиком зависит от уровня духовности отдельной личности. Чем выше ее уровень тем выше качество и направленность бытия, а соответственно выше уровень социально-экономического развития общества. Именно духовного потенциал общества определяет социальную, экономическую, технологическую, экологическую, интеллектуальную, информационную и политическую направленность и качество его жизни. С помощью духовных факторов можно балансировать любые интересы различных социальных групп в обществе.

Результаты статьи могут быть использованы при формировании государственной программы социального и экономического развития.

Перспективы дальнейших разработок – структурирование духовной собственности и разработка методологии ее анализа, исследования экономического механизма развития духовной собственности.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: ДУХОВНОСТЬ, ДУХОВНАЯ СОБСТВЕННОСТЬ, МАТЕРИАЛЬНЫЙ МИР, СОЦИАЛЬНО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ, ОБЩЕСТВО.

УДК 656.13

АНАЛІЗ ДОСВІДУ ВИЗНАЧЕННЯ КРИЗОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВА

Іванчук С.І., кандидат економічних наук

Постановка проблеми. Антикризова стратегія підприємства ґрунтується на оптимізації чинників, за якими визначається його спроможність адекватно реагувати на зміни зовнішнього та внутрішнього середовищ. У цьому зв'язку актуалізується потреба у визначенні цільових критеріїв досягнення оптимальної стійкості підприємства.

Зарубіжна практика широко застосовує багатofакторні моделі банкрутства на основі використання кількісних показників, зокрема, у моделях Е. Альтмана, Р. Ліса, Р. Таффлера, Г. Тішоу, які розроблялись для підприємств США і Великобританії. Крім цього, поширення набули дво-, п'яти та семифакторні моделі прогнозування банкрутства Е. Альтмана (Z-рахунок) залежно від значення Z-рахунку, який включає чинники оцінювання активів та зобов'язань на основі аналізу структури балансу та дозволяє спрогнозувати ймовірність банкрутства.

Попри переваги цих моделей, слід зазначити, що вони розроблені для прогнозування банкрутства на основі вивчення поведінки фірм в умовах розвинених країн, які суттєво відрізняються від умов розвитку України. Зокрема, двофакторна модель розроблялась Е. Альтманом на основі аналізу фінансового стану 19 підприємств США, п'ятифакторна модель – складена за даними 66 фірм, майже 50% яких досягли банкрутства протягом 19 років з 1946 р. Відповідні факти містять вагомий ризику та помилки екстраполяції для українських реалій.

Формування подібних моделей для української економіки ускладнюється недостовірною інформацією про статистику банкрутств; недостатністю обліку значної кількості чинників, які визначають фінансову стійкість підприємств; та недосконалістю нормативної бази банкрутства підприємств. Якість фінансово-звітної документації та рівень інформативності статистичних даних і коефі-